

Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи: Зб. наук. пр. [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.] / Ін-т пед.. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.: ТОВ ВД «ЕКМО», 2011.– Випуск 3, ч. 2. – С. 67 – 77.

УДК:7.01.111.852:140.8:371.124:7

Світлана Соломаха

**АНДРАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ
СИСТЕМИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ
ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН**

У концептуальному плані сучасну післядипломну освіту, яка супроводжує людину протягом більшої частини її активного життя, можна визначити як сферу освітньої діяльності, завдяки якій освіта перетворюється в постійний фактор життя кожної людини; як елемент неперервної життєдіяльності кожного дорослого члена суспільства і системостворюючий чинник соціальних процесів, що задаються, зокрема, і моделями навчання, виховання, соціалізації, адаптації тощо. Виходячи із загальної концептуальної фахової характеристики вітчизняної післядипломної педагогічної освіти, у змістовно-функціональному плані вона є передовсім неперервною системою освіти й належить до сфери неперервної освіти і освіти дорослих. «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного...» [4, 582]. Такою бачить І. Зязюн головну концептуальну ідею неперервної освіти. Зміст освіти складає вітчизняна і світова культура – світ знань про людину, природу, суспільство, світ переживань (почуттів) і відношень. У системі «Я – Світ» гармонія знань, переживань і відношень складає той зміст, який забезпечує вирішення освітніх завдань.

Сутність функцій післядипломної педагогічної освіти полягає у виконанні завдань, які висуває перед нею суспільство, і відповідно до цього вона практично реалізує такі провідні функції: загальнотеоретичну,

інформаційну, прогностичну, критичну, виховну, пізнавальну, *світоглядну*, практичну, організаційно-технологічну, управлінську та інші. Одним з основних напрямів розробки питань неперервної післядипломної педагогічної освіти є система професійної підготовки і становлення педагогічних кадрів нової формації, де сьогодні спостерігається протиріччя між потребами для педагога «вчитися усе життя» і моделюванням педагогічної системи, яка забезпечувала б оптимальні умови для реалізації цього завдання.

Обґрунтовуючи сутність андрагогічної моделі *організаційно-методичної системи* розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін, ми врахували специфіку структури та змісту навчально-виховної діяльності в системі післядипломної освіти, усвідомлюючи той факт, що високий рівень якісної теоретико-методичної підготовки педагогічних працівників у великій мірі залежить від науково-обґрунтованих підходів до навчання дорослої людини, пов'язаних із самоосвітою викладачів й забезпеченням неперервності у здобутті ними професійної майстерності.

Методологічну базу розробленої моделі становлять праці з проблем: філософії неперервної освіти (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень, В.Лутай); професійної підготовки вчителя (О.Абдуліна, А.Алексюк; Ю.Бабанський; В.Бондар, С.Гончаренко, О.Глузман, О.Дубасенюк, В.Кушнір; В.Лозова, Н.Мойсеюк, І.Підласий, О.Савченко, С.Сисоєва, Т.Сущенко, Г.Троцько); психологічної підготовки (Г.Балл, С.Максименко, Г.Костюк, Ю.Кулюткін, Г.Нагорна, В.Семиченко, Т.Яценко та ін.); мистецько-педагогічної діяльності вчителів (Б.Брилін, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Олексюк, В.Орлов, О.Отич, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Шевнюк, О.Щолокова); специфіки художньої творчості (Д.Абрамян, В. Алахвердов, І.Бех, Л.Виготський, А.Костюк, А.Леонтьєв, Д.Леонтьєв, О.Мелік-Пашаєв, Н.Рождественська, С.Рубінштейн, П.Симонов, П.Якобсон). У роботах В. Воронцової, С.Крисюка, А.Кузьмінського,

В. Маслова, Н.Протасової, Е. Нікітіна, О.Тонконога, Н. Чегодаєва, П.Худомського сформульовані основні науково-теоретичні і практичні передумови реформування системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Різні аспекти неперервної професійної підготовки вчителів у зарубіжній школі досліджують Б.Вульфсон, М.Красовицький, М.Лещенко, З.Малькова, Л.Пуховська, О.Сухомлинська та інші. Проблеми андрагогіки розглядають А.Деркач, С.Змейов, Н.Клокар, І.Колеснікова, Н.Кузьміна, Л.Лук'янова, Л.Набока, Н.Ничкало, О.Пехота, В.Пуцов, Л.Сігаєва, А.Старєва та інші. Питання післядипломної освіти вчителів мистецьких дисциплін розглядалися окремими вітчизняними дослідниками в аспектах підготовки вчителів музики (С. Ковальова, О.Лобач, Л.Масол, Н. Мурована, М. Найденко), образотворчого мистецтва (О.Башкардін, В. Ружицький, Т.Саєнко, Г.Сотська), інтегрованих курсів, зокрема художньої культури (Л. Кондратова, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Пономарьова, О. Просіна).

Мета статті полягає у розкритті складових системи розвитку художньо – естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін: форм, методів, технологій, які заохочували б кожного професіонала до постійного пошуку шляхів духовного зростання й забезпечили безперервне професійне удосконалення, професійно – особистісне самоутвердження вчителя.

У сфері неперервної освіти освіта дорослих має свій категоріальний апарат, ключовою дефініцією якого є термін “ *андрагогіка* ”. Наука про освіту дорослих, складає окрему галузь вікової педагогіки. Головним завданням *андрагогіки* є формування у дорослих суб'єктів актуальних компетенцій прикладного характеру за досить обмежений проміжок часу. Поняття “ *педагогіка* ” і “ *андрагогіка* ” мають спільну грецьку етимологію. Перше дослівно означає: веду, виховую дитину, друге – керую, виховую дорослу людину [2, с. 4.]. Визначаючи сутність і основні параметри освіти за характером стосунків суб'єктів процесу, І. Зязюн наголошує на суттєвих відмінностях у “ *педагогічній* ” й “ *андрагогічній* ” моделях. Так, у педагогічній домінує

становище належить викладачеві, який визначає всі основні параметри: цілі, зміст, форми, методи. Той, хто навчається має підпорядковане, залежне становище і не має можливості серйозно впливати на планування, оцінювання і корекцію процесу навчання. Основна задача учня у даному випадку – сприймання і засвоєння переданого йому соціального досвіду. Відповідно весь технологічний ланцюжок зорієнтований в основному на педагога.

В андрагогічній моделі тому, хто навчається, належить провідна роль. Доросла людина прагне до самореалізації, самостійності, самоуправління. Вона володіє певним життєвим (побутовим, соціальним, професійним) досвідом. Тому їй розраховує на невідкладне використання одержаних нових умінь і навичок. Її навчальна діяльність значною мірою визначається часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які можуть обмежувати процес навчання. Він має бути організованим і активним у сумісній діяльності з викладачем на всіх етапах планування, реалізації, оцінювання і, певною мірою, корекції його власного навчального процесу [3, с. 337 -338].

Модель організаційно методичної системи розвитку художньо – естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін має андрагогічну спрямованість, тобто є представником навчального об'єкта, в системі післядипломної освіти і є носієм характерних рис педагогічних технологій і методик навчання дорослої людини. Першочерговими для впровадження розробленої моделі є ідеї *андрагогічного, акмеологічного, аксіологічного, особистісного, діяльнісного, диференційованого, комунікативного та культурологічного підходів*, що ґрунтуються на сучасних філософських та педагогічних концепціях, де на перший план висувається необхідність формування суб'єктних характеристик викладачів мистецьких дисциплін відносно забезпечення сталості особистісно-професійного саморозвитку та здатності навчатися й професійно розвиватися впродовж життя. Така модель актуалізує прагнення викладачів до самореалізації у професійній діяльності,

спонукає до пошуку можливих індивідуальних шляхів самовизначення, саморозвитку й самореалізації

Методологічні підходи, принципи, шляхи і напрями утворення й функціонування особистісно орієнтованої адрагогічної моделі організаційно методичної системи розвитку художньо – естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін в системі післядипломної освіти тісно пов'язані із *метою* її функціонування, яка полягає у педагогічному управлінні становленням особистості професіонала в галузі мистецької освіти відповідно до нових освітніх ідеалів, що орієнтують на формування особистісних якостей суб'єкта, розкриття у навчально-виховному процесі цілісної та гармонійної картини світу з повноцінним відображенням у ній явищ культури, через індивідуальне опанування нею тих світоглядних смислів, які відкриваються їй в ході освоєння інформативного змісту навчального матеріалу у сфері мистецько-педагогічної діяльності в ході підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти на основі розробленої концептуальної моделі.

Мета конкретизується у **завданнях** з розвитку художньо – естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін, які відбивають конкретні педагогічні дії щодо становлення у слухачів курсів підвищення кваліфікації цієї сутнісної системної інтегративної якості:

1. Формування потреб і стійких домінуючих мотивів до розвитку художньо - естетичного світогляду учнів і власного світоглядного саморозвитку у мистецько-педагогічній діяльності.
2. Розширення та систематизація мистецтвознавчого тезаурусу з метою поглиблення художньо - смислової сфери викладачів.
3. Розвиток здатності до декодування (інтерпретації, тлумачення, роз'яснення смислового змісту) творів мистецтва як художніх символів.
4. Орієнтація викладачів на естетичну спрямованість у відборі мистецьких творів, оснований на духовних і загальнолюдських цінностях, гуманістичних ідеалах.

5. Формування методологічної культури викладачів шляхом визначення стратегії відбору специфічних методів та методологічних підходів щодо організації педагогічної діяльності викладачів мистецьких дисциплін, спрямованої на розвиток здатності учнів до сприймання, оцінювання і творчої діяльності в мистецтві.

6. Мотивація викладачів щодо застосування мистецьких знань, світоглядних установок і власного педагогічного досвіду у обраній професійній сфері.

До основних структурних блоків моделі включено навчання в курсовий і міжкурсний періоди (універсальний, інституційний компонент), а також самоосвіту вчителя (персоніфікований компонент). У процесі педагогічної підготовки викладачів в системі післядипломної освіти реалізуються наступні його компоненти: **мотиваційно-цільовий** (мотивація до розвитку професійної майстерності, усвідомлення потреби у професійній самореалізації, актуалізація потреб, цілей щодо збагачення власної світоглядної сфери через систематичний пошук нових художніх знань та естетичних вражень, ціннісне ставлення до різних форм і методів творчої художньо - педагогічної взаємодії з учнями на уроках з мистецтва, проектування й прогнозування очікуваних результатів та прагнення до постійного розвитку художньо-естетичного світогляду учнів). Оскільки мотиваційно-цільовий компонент виконує регулятивну функцію, ми розглядаємо його, як стрижневий (провідний) у взаємопов'язаному і взаємозалежному комплексі складових компонентів готовності до розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін. Ми виходили з того, що ціннісно спрямована мотивація, обумовлює осмислене, рефлексійне засвоєння змісту навчального матеріалу, оскільки цінності (культурні, художньо - естетичні, моральні, педагогічні тощо) не просто розуміються, а й приймаються.

Визначення художньо - естетичного світогляду вчителів мистецьких дисциплін як узагальненої системи мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів, що забезпечує ефективність їх особистісної

самореалізації в професійній діяльності дає підстави для виокремлення **інформаційно – гностичного** компонента, що передбачає опанування викладачами системою узагальнених мистецьких знань, розширення мистецтвознавчого тезаурусу, оновлення психолого-педагогічних та методичних знань, поглиблення фахової компетенції на засадах культурологічного підходу до реалізації потреб теорії й практики художньо-естетичної освіти школярів.

Інформаційно – гностичний компонент сприяє становленню у вчителів цілісної художньої картини світу та активізації їх самостійного пізнання, що стають підґрунтям художньо-педагогічної діяльності викладачів мистецьких дисциплін. Вихідною засадою у відборі, конструюванні та способі викладу навчальної інформації є співвіднесення її із кінцевими цілями професійної підготовки фахівців в системі післядипломної педагогічної освіти з метою виявлення специфічно значущої конкретної інформації для їх подальшої практичної діяльності. Це уможлиблює встановлення оптимально компетентний підбір навчального матеріалу із врахуванням послідовності його представлення і фіксації. При цьому враховується рівень підготовленості викладача, ступінь його мотивації, його особистісні індивідуальні потреби і запити. Предметний зміст компонента відображає ціннісні аспекти самореалізації особистості викладача. Аксиологічна спрямованість інформаційно – гностичного компонента відображає професійно-педагогічну культуру викладача, що обумовлена сукупністю художньо - естетичних та педагогічних цінностей. Це зумовлене специфікою професійної діяльності вчителів мистецьких дисциплін, яка обумовлює не тільки зміст, але й ціннісну спрямованість та методологію їх художньо-педагогічної діяльності й передбачає наявність у них широкої мистецтвознавчої ерудиції в поєднанні з яскраво вираженим особистісним ціннісним ставленням до явищ художньої культури, а також впевненим володінням методикою розвитку художньо-естетичного світогляду учнів.

Інтерпретаційно – творчий компонент стає підґрунтям переходу в художньому мисленні викладачів мистецьких дисциплін від стихійно-

емоційного до свідомого аналітичного сприйняття творів мистецтва, що є одним з провідних завдань їх фахової діяльності щодо художньо-естетичного виховання учнів. У розробці цього компоненту ми виходили з того, що *емпатія* (співчуття, розуміння почуттів, відношень), *креативність* (перетворення звичних уявлень, стереотипів, явищ у нові, нестандартні, оригінальні), *рефлексія* (здатність особи до самоаналізу, осмислення власних думок і вираження їх у діях, творенні, усвідомлення необхідності саморозвитку) є невід’ємними чинниками процесу художнього сприйняття – основної ланки художньо-освітньої практики. Функціональне значення цих процесів у розвитку художньо-естетичного світогляду особистості полягає у специфічному осмисленні явищ мистецтва, в якому об’єктом ціннісно-сислової рефлексії стає сам світ мистецтва. Адже саме через художнє переживання, творення й вираження вибудовується особистісне художнє ставлення реципієнта до творів мистецтва, яке стає основою аксіологічної складової його художньо-естетичного світогляду. Від ступеня розвиненості цих якостей особистості залежить художня уява, емоційна реактивність та гнучкість художньо-педагогічне мислення. Вони дозволяють викладачам опановувати явища художньої культури та здійснювати їх художньо-педагогічну інтерпретацію. У розробці змістового наповнення інтерпретаційно – творчого компоненту ми врахували, що для художньо – педагогічних методик організації процесів художнього сприйняття викладачів, формування у них здатності до цілісного, змістовного, адекватного художнього сприйняття, перш за все важливим є забезпечення психологічної якості процесу художнього сприйняття, за рахунок пасивності свідомості і активності підсвідомого. Адже тільки таке співвідношення свідомого і підсвідомого визначає специфіку саме художньої емпатії і художньої рефлексії і є методологією справжнього “ активного художнього сприйняття “, на відміну від специфіки активних методів навчання математичного і природничого циклу предметів. Виявлення специфіки художнього сприйняття як особистісного творчого процесу символічної інтерпретації творів мистецтва, що виражається в

єдності почуття і розуму - глибинної емпатії (почуття) і цілісної рефлексії (осмисленої самосвідомості) дозволила визначити шляхи методологічної та практичної підготовки викладачів мистецьких дисциплін до розвитку і саморозвитку художньо - естетичного сприймання.

Тому у модель розвитку художньо – естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін ми включили саме ті методи, які є основою розвитку їхньої світоглядної культури, впливають на досягнення високоякісних результатів художньо-естетичної освіти школярів, але не завжди застосовуються викладачами у мистецько - педагогічній практиці. Зокрема використання методів: методи емоційної (Е.Абдуллін) або художньої (Л.Предтеченська) драматургії уроку, методів художньої інтеграції (Л.Масол, М.Лещенко, Б.Юсов), методу дискусії (Г.Селевко) й фасилітованої дискусії (Д.Григор'єв, Н.Крилова, Л.Масол) і діалогу (полілогу) культур (О.Рудницька, Н.Миропольська, О.Щолокова); методу проблематизації (Д.Григор'єв, О.Шевнюк), асоціативно-метафоричний, бінарно-оцінювальний методи (О.Васильківська, О.Шевнюк), методи: інтерпретаційного опрацювання художнього твору; імпрровізації; створення художніх образів; стимулювання художнього навчання; цілеспрямованої активізації художньої діяльності; художньо – психологічної підтримки (Г.Падалка); феноменологічної редукції та феномено - діалектичного методу О.Лосєва (О.Бурська, І.Гринчук, Л.Ісьянова, В.Орлов), театралізовані, ігрові методи, метод художньо-творчих проєктів (Д.Євсєєв, А.Хуторський, О. Шевнюк) тощо. Ці методи, орієнтовані на усвідомлення суб'єктно значущих смислів культурного тексту як засобу розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін відкривають, викладачам принципово нові можливості мистецтвознавчого, естетичного, художньо-педагогічного аналізу різних мистецьких жанрів, видів, стилів, а також для їх індивідуально творчої інтерпретації й самостійної адекватної художньо-естетичної оцінки явищ художньої культури.

Педагогічно – проєктивний компонент визначає способи художнього пізнання дійсності, що опановується крізь своєрідну призму педагогічних завдань мистецької освіти. Передбачає використання системи методів, творчих завдань, форм, технологій навчання, спрямованих на розвиток особистісного та процесуального аспекту професійної майстерності і педагогічної культури викладачів мистецьких дисциплін, самостійності, оригінальності використання знань, умінь на навичок практиці педагогічної діяльності; аналіз (самоаналіз) та оцінка (самооцінка) власних педагогічних результатів і досвіду інших викладачів, усвідомлення своїх творчих можливостей в інтерпретації, композиції, створенні, проведенні уроків мистецтва та художньої культури з урахуванням оцінки інших, визначення подальших творчих дій, постановки нових цілей творчого пізнання та самовдосконалення. Відповідно комплекс завдань професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін передбачає актуалізацію поліхудожнього та культурологічного контексту їх художньо - педагогічних знань, інтегрованих зі знаннями методики організації уроків та позакласних заходів, удосконалення практичних педагогічних умінь, необхідних для художньо - педагогічної творчості. Художньо-педагогічна спрямованість як найвища підструктура особистості викладача мистецтва виступає у змісті педагогічно – проєктивного компоненту в якості ціннісно-мотиваційної домінанти, інтегруючи особистісні художні нахили, смаки, інтереси вчителя з його науково-художнім світоглядом і гуманістичними переконаннями, забезпечуючи їх цілісність та спрямовуючи їх на справу формування художньо-естетичного світогляду школярів.

Педагогічними умовами функціонування розробленої андрагогічної моделі розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін є:

1. Забезпечення комплексного розвитку всіх компонентів художньо-естетичного світогляду за рахунок актуалізації андрагогічного, акмеологічного, аксіологічного, особистісного, діяльнісного, диференційованого,

комунікативного та культурологічного підходів до організації процесу підвищення кваліфікації викладачів мистецьких дисциплін на засадах цілісності навчання у курсовий і міжкурсний періоди.

2. Створення активного творчого середовища для формування у слухачів позитивного мистецько-педагогічного досвіду розвитку світоглядної культури учнів шляхом моделювання педагогічних ситуацій.

3. Методологічна та методична підтримка процесів світоглядної самоідентифікації і самореалізації викладачів мистецьких дисциплін у професійній діяльності.

4. Актуалізація емоційно – ціннісного ставлення до художніх творів, інтеграція й систематизація мистецьких, культурологічних та психолого-педагогічних знань і умінь викладачів мистецьких дисциплін з орієнтацією на реалізацію їх у професійній сфері.

Таким чином, художньо-педагогічний досвід вчителів мистецьких дисциплін базується на набутих ним знаннях, уміннях та навичках у сфері художньої та педагогічної діяльності, включає в себе мистецтвознавчу, культурологічну та психолого-педагогічну підготовку, виконавську майстерність, організаційно-комунікативні навички. Серед форм організації навчання дорослих викладачі практикують, такі як: тренінги, ділові ігри, моделювання, проблемні семінари-практикуми, практичні заняття, лекції-презентації, лекції-дискусії тощо. Розроблену модель ми розглядаємо як цілісний педагогічний процес розвитку художньо - естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін, що являє собою форму синтезу, взаємопроникнення об'єктивних наукових знань у сфері художньої культури та суб'єктивного їх осмислення з педагогічних та особистісно-світоглядних позицій в системі смислової регуляції їх професійної діяльності.

Перспективою подальших пошуків у напрямку дослідження є розробка навчально - методичного супроводу адрагогічної моделі розвитку художньо - естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін.

Література:

1. Змеев С. Андрагогика: основы теории и технологии обучения взрослых/ С. Змеев. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 207 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної-української мови / уклад, і голов. ред. В. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. – 1440 с.
3. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна.- Київ: Видавництво « Віпол », 2000.- 636 с.
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія/ І.А. Зязюн.- Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008.- 608 с.

Светлана Соломаха

Обоснование андрагогической модели организационно - методической системы развития художественно - эстетического мировоззрения учителей художественных дисциплин

Аннотация: В статье рассматривается андрагогическая модель системы развития художественно - эстетического мировоззрения учителей художественных дисциплин, как основы их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: искусство, учителя художественных дисциплин, художественно - эстетическое мировоззрение, андрагогическая модель, организационно - методическая система.

Svetlana Solomaha

Andragogical model organization methodician system of development art and aesthetic outlook teacher's of art discipline

Summary: The article is devoted andragogical model organization methodician system of development art and aesthetic outlook teacher's of art discipline, as basis their professional preparation.

Key words: art, teacher's of art discipline, art and aesthetic outlook, andragogical model, organization methodician system.

Відомості про автора: Соломаха Світлана Олександрівна – ст. наук. співр. відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, канд. пед. наук, ст. наук. співробітник.